

posebej zdaj vredna premišljanja za bodočnost in docela se strinjam s končnim stavkom v oceni, ki jo je o tej knjigi gospé Katje Sturm-Schnablove napisal Tone Pretnar v ljubljanskem Dnevniku 16. oktobra 1991 in ki pravi, »da je predstavljena korespondenca res knjiga kakršne nam treba«.

Zoran Konstantinović

Daroko Darovec, Pregled zgodovine Istre. Koper : Zgodovinsko društvo za južno Primorsko in Primorske novice, 1992. 88 strani. (Knjižnica Annales)

Avtor je tekst, ki je izšel v knjižni obliki, predtem objavljaval v Primorskih novicah. Veliko zanimanje je spodbudilo izid podlistka tudi v knjižni obliki. Knjižica je seveda zanimiv poskus celotnega prikaza zgodovine Istre. Ta pa je zelo razgibana in bogata. Bogastvo te zgodovine in njenega proučevanja je moč videti tudi v obsežnem pregledu literature, ki jo je avtor uporabil pri svojem delu.

Darovec začenja svoj tekst s kratkim prikazom zgodovinskega o Istri. V svojem delu je lahko Darovec prikazal le nekatere značilnosti v razvoju Istre, ki so njena posebnost oz. so imele največji vpliv na njen nadaljni razvoj.

Krajši predzgodovinski sprehod nas pripelje v antično dobo, ko Istra pade pod Rim in doživi pomemben vzpon. Zanimiv je tudi položaj Istre po razpadu Rimskega imperija, ko pride pod Bizanc. Srednjeveška zgodovina Istre je polna zanimivosti in posebnosti. Najpomembnejšo vlogo so igrali Benečani, ki so pokrajino tako ali drugače obvladovali. Beneška oblast je trajala vse do konca 18. stoletja, ko jo je zrušil veliki prekrojevalec evropskega zemljevida, Napoleon. Burno razdobje v začetku 19. stoletja je bilo enako tudi za Istro. Avstriji so po propadu Beneške republike l. 1799 zasedli Istro, vendar so jo Francozi že l. 1805 vključili v Italijansko kraljestvo. Med leti 1809 in 1813 pa je Istra sodila v Ilirske province. Francozi so v Istri uvedli Code civil, odpravili so mestne statute, izenačili pravice državljanov, omejili so moč cerkve, uvedli svoj davčni sistem. Vendar pa je Istra trpela tudi določeno škodo zaradi velikih zahtev Francozov zaradi stalnih vojaških akcij. Leta 1813 so se Avstriji vrnili v Istro in ostali njeni posestniki do propada cesarstva leta 1918. Kot organ samouprave je Istra leta 1861 dobila deželni zbor s sedežem v Poreču.

Darovec piše, da sta v 19. stoletju postala glavna gospodarska centra Istre Trst na severu in Pulj na jugu. Trst se je začel razvijati v industrijsko središče, Pulj pa je začel napredovati potem, ko je sredi stoletja postal glavna vojaška luka monarhije.

19. stoletje pa je prineslo tudi porast nacionalne zavesti in nacionalnega gibanja. Istra pa je bila torišče italijanskega, slovenskega in hrvaškega gibanja. Šele pred koncem avstroogrške monarhije se je pokazalo pravo razmerje med slovanskim in italijanskim prebivalstvom. Dokler so pač veljali različni cenzusi, so Italijani prevladovali. V tem času se je tudi izoblikovala nacionalna meja med Slovenci in Hrvati. Iz leta 1910 pa je najbolj verodostojen popis prebivalstva, ki je bil po drugi svetovni vojni merilo, medtem ko so italijanski popis iz l. 1921 in jugoslovansko anketo iz l. 1945 označevali kot tendenciozna.

Po prvi svetovni vojni je Istra delila usodo slovenskega Primorja in Dalmacije z otoki in bila za nagrado za sodelovanje v vojni na strani Antante dodeljena Italiji. Po drugi svetovni vojni pa je bila večina tega ozemlja dana Jugoslaviji. Iz tega časa pa je tudi tragično izseljevanje Italijanov iz Istre. Propad Jugoslavije je Istro razdelil med tri države. Trst z ozkim zaledjem je pod Italijo že od prej. Koprski predel, poseljen s Slovenci, je pripadel Sloveniji, največji del polotoka pa Hrvaški.

Knjiga Darka Darovca dokazuje, da je lahko tudi strokovno zahtevno branje zanimivo za nezagodovinarja, če mu ga le znamo pravilno približati.

Bojan Balkovec

Annales 1/91: Anali Koprškega primorja in bližnjih pokrajin – Annali del Litorale capodistriano e delle regioni vicine. Koper : Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 1991. 289 strani.

Na pobudo Zgodovinskega društva za južno Primorsko in ob sodelovanju drugih regionalnih strokovnih društev (Geografsko društvo Primorje, Društvo arhitektov Obale) ter kulturnih ustanov na Koprskem (Pokrajinski arhiv Koper, Pokrajinski muzej Koper, Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper, Matična knjižnica Piran, Medobčinski zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Piran, Morska biološka postaja Piran) in sekcij republiških društev (Slovensko slavistično društvo, Slovensko sociološko društvo), je izšla (novembra 1991) prva številka novega domoznanskega zbornika za južno Primorsko – »Annales«. Namen pričujočega zapisa je vsebinsko prikazati prvo – rojstno številko ter seznaniti bralce, da je slovenski knjižni oziroma kulturni prostor bogatejši za novo strokovno publikacijo – domoznanski zbornik za južno Primorsko. Prvo številko »Analov Koprškega primorja in bližnjih pokrajin« zaokrožuje 41 prispevkov z različnih področij – geografije, arheologije, zgodovine, pomorske zgodovine, umetnostne zgodovine, šolstva, botanike in zoologije, zavarovalništva itn. – razvrščenih med članke in razprave (24) zapiske in gradiva (5), dela naših zavodov in društev (5), ocene in poročila (4), in memoriam (2) ter odmeve in aktualnosti (1). Uredniški odbor je v uvodni besedi najprej opredelil vsebinske naloge novega zbornika: »Vsebinsko bo zbornik posegal na razna raziskovalna področja tako humanističnih kot družboslovnih in naravoslovnih ved na območju občin Koper, Izola, Piran, Sežana, Postojna, Ilirska Bistrica, zajemal pa bo še tržaško pokrajino in bližnje dele hrvaške Istre.

Veliko pozornost bo posvečal tudi vprašanjem morja, slovenski pomorski problematiki in ekologiji ter problematiki današnjega in polpreteklega časa, saj so te teme zaradi svoje razgibanosti hvaležne za strokovno obdelavo.

V razdelku »Članki in razprave« prvi sklop prispevkov posega v raziskavo in prikaz regije z geografskega in naravoslovnega vidika. V uvodnem članku akademik dr. Ivan Gams (Analiza imen za obalno regijo) ugotavlja, da je obalna regija v imenoslovlju slovenskih regij edinstvena in tem, da se v javnosti zanjo uporablja več kot deset imen (Obala, Obalna regija, Koprsko, Koprsko Primorje, Koprška pokrajina, Primorje, Slovenska Istra, Istrska Slovenija, Šavrini, Šavrinska brda, Šavrinsko gričevje, Obmorska regija, Koprška regija). Avtor analizira uporabljena regionalna imena z gledišča zgodovine, pojmovne ustreznosti in pogostosti rabe. Pri tem opozarja, da ne moremo pričakovati, da bi vsi raziskovalci uporabljali isto ime in enak obseg obalne regije, ki je sama v sebi heterogena, vendar pa je slovenska regionalna geografija poklicana, da po načelu geografske homogenosti opredeli obseg obalne regije kot geografsko kolikor toliko homogene pokrajine v odnosu do sosednjih regij ter ji da standardno ime. V okviru Slovenije je posebnost obalne regije v tem, da ima razvito pomorstvo, morsko ribištvo in obmorski turizem ter da je zaradi italijanskega avtohtonega prebivalstva dvojezična (slovensko-italijanska). Na podlagi opravljene primerjalne analize imen pisec ocenjuje, da je najbolj ustrezno ime »Koprsko primorje«. Od tod tudi izbira imena za nove letopise – »Anali Koprškega primorja in bližnjih pokrajin«. Irena Rejec-Brančelj v članku »Antropogeno spreminjanje obalne linije v okolici Kopra« osvetljuje dogodke (od konca dobe Beneške republike do današnjih dni), ki so vplivali na spreminjanje razmerja med morjem in kopnim v korist slednjega – »večina sprememb je bila povezana s širjenjem solin, kasneje koprške luke, urbanih in kmetijskih površin«. Darko Ogrin je v izvirnem znanstvenem delu razčlenil pokrajino med Slavnikom in Kubejsko Vardo na 21 pokrajinsko ekoloških enot ter s pomočjo diagramov ponazoril geografske značilnosti obravnavane pokrajine. V članku »Prispevek k poznavanju razširjenosti orhidej Slovenske Istre« Mitja Kaligarič našteje in opiše razširjenost vrst iz družine Orchidaceae (34) na območju Istre in Čičarije v mejah Republike Slovenije. V botanični sklop sodi tudi članek avtorjev Andraža Čarnija in Mitje Kaligariča: »Travniki na Krasu in v Istri se zaraščajo«; pisca opisujeta pojav zaraščanja nekdanjih pašnikov na Krasu in opuščeni vinogradov na flišu v Istri, ne samo z botaničnega, temveč tudi z ekonomskega in sociološkega vidika – »Časi eksodus avtohtonega prebivalstva, ki je množično zapuščalo svojo zemljo, so mimo. Vse več teras, ki so bile opuščene pred desetletji, ljudje pričenjajo znova obdelovati...« Iztok Geister v zoološkem in z naravovarstveno problematiko prežetem prispevku: »Nekaj o kačjih pastirjih okrog Škocjanske luže« ugotavlja, da ob tej brakični luži, ki predstavlja s svojo slano (morjem) in sladkovodno okolico (prekopi) bogato ekološko nišo, živi najmanj 9 vrst kačjih pastirjev.

Drugi sklop člankov je prispevala arheološka in zgodovinska stroka. Elica Boltin-Tome v svojem prispevku povzema rezultate o večletnih izkopavanjih in arheoloških najdbah na kopnem in na morskem dnu v Viližanu in Simonovem zalivu v Izoli; obenem ugotavlja, da v Simonovem zalivu potekajo sistematično raziskave na kopnem, slabše pa je še vedno raziskano morsko dno zaliva, medtem ko je rimsko pristanišče v Viližanu z bližnjo okolico še neraziskano. V zgodnjo srednjeveško problematiko poseže Salvatore Žitko. Avtor nam razgrinja »Listino rižanskega placita« (sodnega zbora leta 804), enega najpomembnejših dokumentov za razumevanje družbenih, upravnih, gospodarskih in političnih razmer v Istri na prehodu med bizantinskim in frankovskim sistemom, ki nedvomno priča tudi o naselitvi in prisotnosti Slovencev v zaledju istrskih romanskih mest. Pisec v tehnični razpravi opisuje in komentira številna nasprotja, različne interpretacije in poglede zgodovinarjev na pravni, gospodarski in politični sistem v Istri na prelomu med 8. in 9. stoletjem. Darko Darovec v zanimivi razpravi poseže v zgodovinsko problematiko zavarovalništva (Oblike zavarovalstva v severni Istri v obdobju Beneške republike) in dokazuje, da korenine sodobnega zavarovalstva in zavarovalnih družb temeljijo na trgovskih odnosih, izoblikovanih že v visokem srednjem veku: »V obmorskih mestih severne Istre v srednjeveškem obdobju zasledimo vse prvobitne oblike zavarovalstva razen zadnje faze pravega pomorskega zavarovanja proti premiji, ker se zdi, da v takratnem istrskem pomorstvu in v obstoječih razmerah ta institucija ni bila potrebna«. Prispevka Žitka in Darovca se bosta nadaljevala v naslednji številki. Krešimir Čvrljak je v svojem prispevku predstavil življenje in delo padovanskega humanista Palladia Fosca v Dalmaciji in njegovo učiteljevanje v Kopru (1493–1520). Fosco (družinski priimek Negri), klasično zelo izobražen humanist in zrel pisatelj, je »eden tistih evropskih humanistov, ki so nekdanjo Dalmacijo duhovno in kulturno približali k učeni Evropi«. Darja Mihelič v študij »Mestni vsakdan v obdobju baroka v luči različnih pisnih virov (Piran, 1600–1602)« obravnava v prvem delu življenje nekdanje piranske mestne naselbine kot celote, v drugem pa vsakdanjik piranskih posameznikov v tedanjem mestu. Avtorica opisuje človeški vsakdanjik z vidika celotnega življenja enega leta in enega dne, in to na podlagi raznovrstnih pisnih virov iz začetka 17. stoletja, ki jih hrani Pokrajinski arhiv Koper – enota v Piranu. V prispevku »Dvigrad – mesto, ki ga ni več«, nam Daniela Juričič predstavi in opisuje mesto Dvigrad (ki je bil nekakšen fevd koprške občine), njegovo mestno strukturo in poglavje značilnosti tega v beneški dobi cvetočega mesta, ki ga sedaj ni več: »Dvigradski komun je obstajal do druge polovice 18. stoletja, ko se je preostalo prebivalstvo mesta zaradi kuge preselilo v bližnje vasi Kanfanar in Barat«.

S člankom »Vloga vojaških ladij v primorskih mestih v 16. in 17. stoletju« pisec Flavijo Bonin poseže na specifično tematiko regije – področje pomorske zgodovine: »Med arhivskim gradivom, ki ga hrani Pokrajinski arhiv Koper, je večkrat omenjena prisotnost vojaških ladij v primorskih pristaniščih, zato sem skušal zbrati podatke iz arhiva in literature za obdobje 16. in 17. stoletja, ko se omenjajo vojaške ladje (galeje, galeote in fuste)«. Na pomorsko tematiko se navezuje tudi umetnostnozgodovinski članek Duške Žitko »Ex voto – votivne podobe pomorcev«. Avtorica ugotavlja, da je zelo malo votivnih podob pomor-

cev oz. mornarskih ex votov, v primerjavi s prvotnim številom, ohranjenih na južnem Primorskem: »Največja zbirka mornarskih ex votov je ohranjena v zakristiji župnijske in romarske cerkve Marijinega prikazanja v Strunjanu (avtorica je opisala 26 tu ohranjenih mornarskih votivnih podob), ki je po letu 1512, ko se je po legendi prikazala Marija, postala ena najbolj obiskanih romarskih cerkva v Istri. V njej so se večinoma zaobljubljali prav pomorci in ribiči«. Naj na tem mestu omenim izjemno bogato slikovno opremo Analov, ki vključuje med drugim tudi 15 črno-belih fotografij (delo Dušana Podgornika) opisanih mornarskih votivnih podob; barvna votivna podoba (Ex voto posadke bracerce »Europa«, 1904) krasi tudi naslovno stran Annales.

Leon Marin se ukvarja z nadvse aktualno tematiko: »Upravna in teritorialna razdelitev Slovenske Istre v zadnjih treh stoletjih« (od sredine XVII. stoletja do leta 1943). Avtor je prispevek napisal na podlagi virov o popisih prebivalstva, razvoja davčnih in katastrskih občin ter upravno politične in cerkvene organizacije v posameznih obdobjih. Članek se bo nadaljeval v naslednji številki. Gorazd Marušič je orisal življenje istrskega prefekta Angela Calafatija, enega najvidnejših protagonistov istrske zgodovine in Napoleonovega privrženca, v času med prvo avstrijsko zasedbo 1797 do Dunajskega kongresa 1814/15. Petar Strčić poseže v avstrijsko dobo istrske zgodovine in v fenomen iredentizma. V članku »Prilog poznavanju iredentističke djelatnosti Carla Combija 50-ih i 60-ih godina XIX. stoljeća« je opisal nacionalne poglede tega sicer uglednega koprškega humanista: »Menil je, da je Istra izključno in samo italijanska dežela, kjer vladajo in morajo vladati samo pripadniki italijanskega naroda. Pri tem je zanemarjal dejstvo, da v Istri v večini živi hrvaško in slovensko prebivalstvo, zanj pa je bilo le marginalna manjšina, prišleki, barbarska in amorfna skupina, ki ima možnost, da se civilizira, samo če se denacionalizira«. Marta Verginella v prispevku »Oporoka – da ali ne? Odnos do življenja in smrti v publicistiki 19. stoletja« preučuje oporočne akte na tržaškem podeželju ter osvetljuje odnos, ki ga je slovenska publicistika v 19. stoletju imela do občutja smrti oziroma življenja in do oporoče na sploh – »Pri obravnavi te tematike so v slovenskem tisku vidna razhajanja med cerkvenimi in posvetnimi pisci«. Igor Presl nas s člankom »Za družino, dom, cesarja«, na podlagi pisnih in ustnih virov popelje v burne čase prve svetovne vojne – skozi prizmo doživetij oficirja avstro-ogrske mornarice Antona Dolenca in njegove družine iz Orehka pri Prestranku. V prispevku »Leto dni med gojenci Pomorske letalske šole – Iz dnevnika Pavlina Zuleta 1929/30« Nadja Terčon osvetljuje življenje, delo, učenje in dogodivščine gojencev Pomorske letalske šole v Divuljah na podlagi dnevnika hidroletalca Domžalčana Pavlina Zuleta.

Zadnji del »Člankov in razprav« je osredotočen na šolsko in jezikovno problematiko. O delovanju »Zveze slovanskih učiteljev (slovenskih in hrvaških v Italiji) in njenem delu za mladinski list«, s sedežem v Trstu (1921–1926), je napisala pregledni članek Tatjana Hojan. Lucija Čok je v prispevku »Italijanski jezik – sredstvo vzgajanja in vsebina sobivanja ljudi v slovenski Istri«, na podlagi strokovnih, pedagoških in družbenih vidikov pouka italijanskega jezika v slovenskih šolah Obale predstavila uspešna pa tudi neuspešna iskanja poti, ki so v obdobju 1959–1990 pripeljale italijanski jezik v izobraževalni sistem, mu poiskale mesto in vlogo v šoli in opredelile njegovo vsebino (»poleg uvajanja jezikovnih znanj tudi uza-veščanje različnosti kultur in vrednot sobivanja narodov in civilizacij«). Z rezultati sociološke raziskave, katere namen je bil pregled in analiza razmer v šolah z italijanskim jezikom, ki delujejo v večetičnem okolju Istre in Kvarnerja, nas seznanja Loredana Bogliun Debeljuh v prispevku: »Le istituzioni scolastiche del Gruppo nazionale Italiano (GNI) nella realtà plurietnica dell'istrotroquarnerino« (Šolske ustanove italijanske narodnosti v večetični skupnosti Istre in Kvarnera). Zadnji članek obravnava danes še posebno aktualno temo o »Slovensko–hrvaški jezikovni meji v Istri. Gradivo za obdobje od leta 1860 do 1956«. Pričujoča razprava je še neobjavljeno delo pokojnega dolgoletnega ravnatelja Slovenskega šolskega muzeja Franceta Ostanka; avtor je na pobudo akademika dr. Antona Melika zbral gradivo o kulturnosociološkem razvoju prebivalstva ob slovensko–hrvaški jezikovni meji v Istri (leta 1957): »Namen dela je bil ugotoviti na tem ozemlju stanje in dejavnike (na podlagi relevantnih virov in literature), ki so pospeševali utrditev narodnostne jezikovne meje med Slovenci in Hrvati v obdobju od leta 1860 do 1956 . . . Ta meja se z izjemo odseka Rupa–Pasjak in vas Črnica ujema z republiško mejo«.

Tudi drugi razdelek »Zapiski in gradivo« prinaša vrsto študijskih zapisov. Branko Marušič v »Prispevku k istrski toponomastiki« objavlja gradivo istrske topomastične ankete (zbrano v 45 istrskih krajih), ki jo je v drugi polovici leta 1921 opravilo politično društvo »Edinost« iz Trsta; gre za aktualno gradivo iz zapuščine dr. Henrika Tume (Zgodovinski inštitut ZRC SAZU). Milica Kacin-Wohinz na podlagi dokumentov, ki jih objavlja v svojem prispevku, razkriva predloge Mussolinijevega izvedenca za nacionalno problematiko – Koprčana Itala Saura – za raznaroditev Slovencev in Hrvatov v Italiji (1939–1941). Njegovi predlogi so vsebovali ukrepe, potrebne za popolno poitalijančenje slovenskega in hrvaškega prebivalstva v Julijski krajini; po okupaciji Jugoslavije predvideva razširitev teh ukrepov tudi na anektirana ozemlja Ljubljanske pokrajine in Dalmacije. Nada Morato nam v zanimivem zapisu »Preteklost Kort v luči njenih ljudi – legende, zgodovinske pripovedke in spominske pripovedi« posreduje etnološko gradivo, ki ga je zbrala sočasno z zbiranjem gradiva za zgodovino Kort (v letih 1980–90). V ta razdelek sta uvrščena še dva prispevka: pregledni članek Zore Žagar o »Muzeju solinarstva v Sečovljah solinah« (otvoritev je bila septembra 1991) ter povzetek diplomske naloge Majde Skrinar – arhitekturna rešitev »garažne hiše v Piranu«.

Za razdelek »Delo naših zavodov in društev« so prispevke oziroma poročila prispevali – Duša Krnel-Umek: Na poti k dokončni rešitvi prostorskega vprašanja Pokrajinskega arhiva v Kopru; Vida Rožanc-Darovec: Delo Zgodovinskega društva za južno Primorsko v objavah v tisku (1989–1991); Petar Strčić: Čakavski sabor Istre i Kvarnerskog primorja; Božo Jakovljević: Kulturne novice na Buzetskem ter Darko Darovec: Poročilo o delu na fondu Kapiteljskega arhiva Koper v Pokrajinskem arhivu v Kopru, namenjenem restituciji (1991).

V rubriki »Ocene in poročila« je Dario Marušič predstavil dvoje del s področja krajevne (istrske) glasbene zgodovine (Ivano Cavalli: Musica, cultura e spettacolo in Istria tra '500 e '600; Roberto Starec: Strumenti e suonatori in Istria); Slavko Gaberc je prispeval oceno dela s področja sodobne likovne umetnosti (Andrej MEDved: Poetike osemdesetih let v slikarstvu in kiparstvu); Darko Darovec je napisal arheološko zgodovinsko oceno razstavnega kataloga (Koper zwischen Rom und Venedig/Capodistria tra Roma e Venezia) ter Vida Rožanc-Darovec oceno dela s področja gospodarske zgodovine tržaških Slovencev (Milan Pahor: Slovensko denarništvo v Trstu – denarne zadruge, hranilnice, posojilnice in banke v letih 1880–1918).

Annales prinaša še dve rubriki: v prvi (In memoriam) sta spominska zapisa o življenju in delu dr. Danila Klana (Darko Darovec) in dr. Branka Marušića (Robert Matijašič); v drugi (Odmevi – aktualnosti) pa zaključni razmišljanja o nostalgiji prispevek z naslovom »Evropska voda in implozija«, ki ga je napisal Tomo Vidic. Na koncu je uredniški odbor dodal še izvlečke iz razprav v angleškem in nemškem jeziku, medtem ko je povzetek v slovenščini pred in v italijanščini na koncu posamezne razprave, kar lahko samo pohvalimo.

Pričujoči lično opremljeni zbornik je nedvomno, gledano tako s strokovno-vsebinskega kot tudi oblikovnega vidika, dobro zapolnil predolgo trajajočo vrzel, ki je nastala po prenehanju izhajanja zbornika »Slovensko morje in zaledje« (v letih 1977–1984) – na področju periodičnih izdaj strokovnih družboslovnih, humanističnih in naravoslovnih publikacij za južno Primorsko. Uredniški odbor se zaveda velike odgovornosti pri nadaljnjem delu s tem, ko se sprašuje, kako obdržati visoko strokovno raven zbornika tudi v bodoče; to je več ali manj problem vseh uredniških odborov. Rešitev se ponuja v dveh smereh: prva (za katero se je odločil uredniški odbor): izbrati »najboljše« med ponujenimi prispevki in druga: raziskovanje vnaprej določene teme (ki jo določi uredniški odbor), z vidika različnih ved (interdisciplinarni pristop). Glede na ime zbornika »Annales« se zdi odločitev za drugo rešitev primernejša.

August Lešnik

Vodnik Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Ljubljana : Zgodovinski arhiv, 1992. 662 strani. (Gradivo in razprave ; 11)

Izidi vodnikov po arhivskem bogastvu so za vse uporabnike velik praznik. To se je pokazalo ob predstavitvi novega vodnika. Takrat smo slišali tudi nekaj vznesenih besed v čast sodobni tehniki, ki naj bi v prihodnosti izničila potrebe po ponovitvi takih del. Sodobni računalniki resda delajo čudeže ne morejo pa nadomestiti našega znanja in naše, človeške kombinatorike. Pregledovanje te knjige nas utrjuje v prepričanju, da je tehnika vendarle tehnika in da že samo iz prebiranja vodnika dobi raziskovalec številne nove ideje.

Razvoj, celo razcvet slovenske arhivistike, se že nekaj let navezuje na regionalne arhive pri nas. S tem ne želimo trditi, da se je pomen osrednjega Arhiva Slovenije zmanjšal, le nekateri procesi so v njem bistveno daljši. V začetku sedemdesetih let je namreč začelo prihajati do precejšnjih kadrovskih zamenjav. Kmalu se je pokazalo, da je v arhivistiki podobno kot v ekonomiji: pogosto je zelo koristno biti majhen. Hitreje se prilagodiš, hitreje se obrneš. Te procese je zlasti na večini ozemlja nekdanje Kranjske zelo pospešil dr. Jože Žontar. Ko je ta 1972. leta prišel v ugledni Mestni arhiv, je pospešil in zaključil delo svojih predhodnikov, zlasti dr. Sergija Vilfana. Že od leta 1966 je namreč tekkel proces, ko se občine na podlagi nove zakonodaje prenašale varstvo arhivov ali pa svoje zgodovinske arhive na obstoječe zgodovinske arhive. Ljubljanski je v tem pogledu pokazal izredno aktivnost in prodornost in se iz nekdanjega lokalnega spremenil v regionalnega. To se je junija 1973 izrazilo tudi v preimenovanju v Zgodovinski arhiv Ljubljana s štirimi enotami: Mestni arhiv Ljubljana, Enota za ljubljansko regijo, Enota za Gorenjsko in Enota za Dolenjsko in Belo krajino. Ta proces ni bil enostaven, ne neboleč. Bil je določena žrtev za nekdanji mestni arhiv, mnogi lokalpatrioti so bili prizadeti, ker bodo poslej z dokazi njihove slavne preteklosti upravljali »tujci«. Seveda je resnica ta, da so od vsega imele največ koristi ravno arhivalije. Nova organizacija je omogočila zaposlitev mnogim mladim strokovnjakom, ki so takrat v velikem številu končevali zgodovinske študije in se zaposlili v arhivih. Nova organizacija-novi ljudje. Običajno je to kombinacija, ki obljublja uspeh. Približno to lahko trdimo za novi Zgodovinski arhiv Ljubljana.

Tako je že 1980 izšel Vodnik po fondih Zgodovinskega arhiva Ljubljana, sedaj pa imamo pred seboj nov, močno razširjen in izpopolnjen kažipot skozi arhivske zaklade. Posebej smo lahko veseli prav podatkov zunanjih organizacijskih enot. Zdi se, da je napredek tu največji. Za osrednjo enoto že tako nekaj let velja, da sodi med najurejenejše pri nas, da se odlikuje s hitro, natančno in nebirokratsko postrežbo. Iz novega vodnika je nedvomno jasno, da so lokalni arhivi veliko pomembnejši, kot je doslej večina strokovnjakov domnevala. Predvsem omogočajo te zbirke, pa čeprav pogosto drobci, da se veliko lažje, predvsem pa neposredneje, približamo vsakdanjemu življenju ljudi. Poročila osrednjim organom že nehoti zakrivajo dejanske razmere. Prav zaradi tega moramo obžalovati, da ni prišlo do takšne organizacije še veliko prej, ko je vendar še bilo precej privatnih zbirk. Ta ugotovitev nas zavezuje k pozivu vsem delavcem v lokalnih arhivih, naj z največjo možno mero skrbijo za prevzemanje privatnih zapsčin. Sam sem imel nedavno priliko, da sem pri neki trgovski rodbini, ki je bila aktivna od 18. stoletja do leta 1945, odkril dragoceno zapsčino. Posebno pozornost je treba posvetiti tudi družinskim arhivom po vaseh. Že nekaj let lahko poslušamo pripovedovanja, kaj vse hranijo kmetje v gornji Savski dolini. Marsikje so privatni zbiralci povzročili prava pustošenja.